
KOLEKTİF İÇTİHAT ve MAHİYETİ

COLLECTIVE JURISPRUDENCE AND ITS NATURE

Arş. Gör. Seyyit Ali ALBAYRAK

Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi

İslami İlimler Fakültesi

Fıkıh Anabilim Dalı

saalbayrak@agri.edu.tr

Atıf Gösterme: ALBAYRAK, Seyyit Ali, (2019), Kolektif İctihat ve Mahiyeti, *Ağrı İslâmi İlimler Dergisi (AGİİD)*, 2019 (5), s.70-87.

Geliş Tarihi:	Özet: Kolektif içtihat genel olarak “bir grup müçtehidin şer’i zanni bir hükme ulaşabilmek için beraberce gayret serf etmeleri” şeklinde tanımlanmaktadır. Kolektif içtihat kurumsal bir yapı ve içtihat yöntemi olarak temel fıkıh eserlerinde yer almamaktadır. Esas itibarıyla istişare yöntemiyle bir sonuca varmak ve karşılaşılan bir problemi hükme bağlamak olan kolektif içtihadın başlangıcını (bugünkü kurumsal yapıda olmasa bile) Hz. Peygamber dönemine kadar götürmek mümkündür.
23 Mayıs 2019	
Kabul Tarihi:	Çağımızda karşılaşılan problemlerin çözümünde yaşanan zorluklar müçtehitlerin problemi tek başlarına hükme bağlamasını ve tatmin edici bir sonuca ulaştırmasını zorlaştırmıştır. Bu durum münferit olarak içtihat etmek yerine farklı görüşlerin bir arada değerlendirilerek bir sonuca varıldığı kolektif içtihadı zorunlu kılmıştır. Hızlı bir şekilde değişen hayatın karmaşık ve bir o kadar da çeşitli problemlerini çözmede, İslami ilimlerin diğer ilim dallarıyla işbirliği yapması da gündeme gelmiştir. Bu bağlamda günümüzde farklı ülkelerde kurulmuş olan ulusal ve uluslararası fıkıh meclisleri karşımıza çıkmaktadır. Bahsi geçen bu meclisler karşılaşılan yeni problemleri içtihat yönteminin kolektif akılla birleştirilmesi sonucunda çözüme kavuşturmaktadır.
27 Eylül 2019	

© 2019 AGİİD

Tüm Hakları Saklıdır.

Burada dikkat edilmesi gereken önemli bir konu ise, kolektif içtihat ve icma’ın birbirleriyle karıştırılmasıdır. İcma’da tüm müçtehitlerin ittifakı söz konusu ve icma’ın esaslı durumunda iken, kolektif içtihatın alınan kararlarda müçtehitlerin tamamının değil salt çoğunluğunun oluru önemlidir. Biz de bu makalemizde kolektif içtihat ve mahiyetini ve içtihat meclislerini aktarmaya çalışacağız.

Anahtar Kelimeler: *Fıkıh, İctihat, Kolektif içtihat, Heyet İctihadi, İctihat Meclisleri.*

Abstract: Collective jurisprudence (ijtihād) is generally defined as “the joint effort of a group of mujtahids to make a decision in order to reach to a speculative (dhannī) judgment.” Collective jurisprudence does not take part within the basic works of Islamic Law as an institutional structure and a method of jurisprudence. It is possible to take the beginning of the collective jurisprudence, which is in essence the way of reaching a conclusion by the method of consultation and resolving the encountered problem (not within the current institutional framework though), back to the time of the Prophet.

Difficulties, experienced within solving the problems encountered in our age, make it hard for the mujtahids to justify the problems on their own and reach a satisfactory result. This situation necessitated collective jurisprudences, in which individual opinions were considered together, instead of making jurisprudences individually. In solving the complex and

yet various problems of the life, which is changing rapidly, a collaboration by the Islamic sciences with other branches of science also came to the fore. In this context, we come across with national and international chambers of jurisprudence that are established in different countries in our days. The aforesaid chambers solve the new problems by means of integrating the method of jurisprudence with the collective reasoning.

The important issue, to be considered at this point, is the confusion of collective jurisprudence and *ijmā'*. In *ijmā'*, the alliance of all of the mujtahids is in question and constitutes its essence. However, what is important within the decisions taken in the collective jurisprudence is the simple majority of the mujtahids, but not the unanimity.

Keywords: *Jurisprudence, Collective jurisprudence, Jurisprudence of Committee, Chambers of Jurisprudence.*

Giriş

Müslümanların karşılaştıkları problemlerin çözümünde öncü rol oynayan bilimsel çabanın adı fıkıhtır. Fıkıh bu bağlamda etkin ve işlevsel kılan ise içtihatdır. Sosyal hayatta karşılaşılan ve karşılaşılabilecek olan problemlerin aşılmasında içtihat büyük öneme sahiptir. Günümüzde eskiye nazaran çok daha hızlı değişen ve gelişen hayat şartları, beraberinde birçok farklı sorunu da getirmiştir. Bu sorunlar karşısında münferit içtihat yetersiz kalmakta, sosyal hayatın farklılaştığı coğrafyalarda insanların problemlerine farklı bir ülke veya bölgede yaşayan bir müçtehidin çözüm üretmesi de oldukça zorlaşmaktadır.

Önceleri yerel sorunlara yerel çözümler üretmek mümkün iken çağımızda yerellikten söz etmek pek mümkün görünmüyor. Gelişen kitle iletişim araçları vasıtasıyla dünya artık küçük bir köye dönüşmüş vaziyettedir. Buna bağlı olarak tüm Müslümanların aynı anda karşılaştıkları problemlere tek bir müçtehidin çözüm üretmesi yerine farklı bölgelerde yetişmiş farklı donanım ve bakış açısına sahip bir müçtehit heyetinin çözüm arayışı ve ulaştığı çözüm, toplum tarafından daha kabul edilebilir ve daha güvenilirdir.

Günümüz İslam dünyasında sıklıkla gündeme gelen bir konu olan kolektif içtihat ve bu içtihat yönteminin kullanıldığı fıkıh meclisleri dikkatleri üzerine çekmiştir. Bu bağlamda İslam dünyasında yeni çalışmalar¹ olduğu görülmekle birlikte ülkemizde bu anlamda bir çalışmaya yönelmenin azlığı düşündürücüdür. Bu konu ile alakalı olarak bizim tespit edebildiğimiz tek

¹ Kolektif içtihat olarak Türkçeleştirebileceğimiz "الاجتهاد الجماعي" konusunda İslam dünyasında yapılan çalışmalardan bazıları; Halid Hüseyin Halid'in, *el-İctihadü'l-cemai fi'l-fikhi'l-İslami* isimli kitabı. Kutb Mustafa Sanu' nun *el-İctihadü'l-cemai'l-menşud mefhumuhu ve envauhu ve vesailuhu* adlı kitabı. Abdulmecid eş-Şerefi, *el-İctihadü'l-cemai fi'tteşri'l-İslami*, (Doha: Daru'l-kutubi'l-Katariyye, 1416/1996). Şaban Muhammed İsmail, *el-İctihadü'l-cemai ve devrü'l-mecamii'l-fikhiyye fi tatbikihi*, (Beyrut: Daru'l-beşari'l-İslamiyye, 1998). Salih b. Abdullah b. Humeyd, "el-İctihadü'l-cemai ve ehemmiyetuhu fi nevazili'l-asri, Mecelletu'l-Fikhi'l-İslami", 25 (2010). Vehbe Zuhayli, "el-İctihadü'l-cemai ve ehemmiyyetühü fi muvaceheti müşkilati'l-asr", (Mü'temeru'l-fetva ve Davabituha), basılmamış tebliğ, erişim:9 Ocak 2019, <http://www.worlddialogue.org/MWL/fatwa/FCS1R3.pdf>.

Ahmed Raysuni, "el-İctihadü'l-cemai (Mü'temeru'l-fetva ve Davabituha)", basılmamış tebliğ, erişim: 10 Ocak 2019, <http://www.world-dialogue.org/MWL/fatwa/FCS1R5>. Pdf.

çalışma Din İşleri Yüksek Kurulu uzmanı Dr. Mustafa Bülent DADAŞ' ın “Bir fetva belirleme yöntemi olarak heyet içtihadı ve İslam dünyasında bu amaçla kurulan fıkıh meclisleri” isimli makalesidir. Söz konusu makale heyet içtihadının mahiyeti, önemi, icma' ile olan ilişkisi ve günümüzde mevcut olan fıkıh meclislerini anlaşılır bir biçimde özetlemekte ve bu konuda yapılacak olan çalışmalara ışık tutmaktadır.²

Biz de bu çalışmamızda tekrara düşmemek kaydıyla kolektif içtihadın genel bir çerçevesini çizmeye çalışacağız. Bunu yaparken öncelikle içtihat kavramına kısaca yer verip daha sonra kolektif içtihadın mahiyetine değineceğiz. Ayrıca dikkat çekmek istediğimiz bir husus olan kolektif içtihat ve icma' ın farklarına yer vereceğiz. Çalışmamızın son kısmında ise kolektif içtihadın icra edildiği fıkıh meclislerine yer vererek bu meclisler hakkında bilgi vereceğiz.

I. İÇTİHAT

Hukuki bir kavram olarak içtihat, sözlükte “*yasada veya örf ve adet hukukunda uygulanacak kuralın açıkça ve tereddütsüz olarak bulunmadığı konularda, yargıcın veya hukukçunun düşüncelerinden doğan sonuç*”³ şeklinde tanımlanmaktadır. İctihat kelimesi herhangi bir işi gerçekleştirmek için var olan gücün son noktasına kadar ortaya konması anlamına gelmektedir. Fıkıh usulü terimi olarak içtihat ise, “ *müçtehidin daha fazlası için nefsinde acz hissederek bütün takatini sarf edip şer'i bir hüküm hakkında zan elde etme çabasıdır.*”⁴ Hayreddin KARAMAN içtihadı, *nass ve icma ile hükmü açıkça ortaya konulmamış şer'i ameli bir meselenin hükmüne ulaşmak için müçtehidin elinden gelen çabayı sarf etmesi* şeklinde tanımlamaktadır.⁵ İctihat, *nassın lafız ve manasından hareketle, nassın bulunmadığında da çeşitli istinbat metotları kullanılarak şer'i hüküm hakkında zanni bilgiye ulaşma çabasının genel adı* olarak da tanımlanmaktadır.⁶

İslam dininde Kur'an ve Sünnet, dini hükümlerin asli iki kaynağı ve belirleyici unsuru olmakla birlikte bunların kabulü, anlaşılması ve yorumlanması akıl yoluyla mümkün olmaktadır. Bundan dolayı akıl ve naklin birbirini dengelemesi söz konusu olmuştur. Bu bağlamda içtihat ise aklın nakil karşısındaki dengeleyici ana unsurlarından biri ve en önemlisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Kıyas, re'y istidlal, istinbat, fıkıh gibi kavramlarla birlikte

² Mustafa Bülent Dadaş, “Bir Fetva Yöntemi Olarak Heyet İctihadı ve İslam Dünyasında Bu Amaçla Kurulan Fıkıh Meclisleri”, Bilimname XXVIII / 1 (2015):311-342.

³ Şükrü Haluk Akalın, Türkçe Sözlük, “İctihat” 11. Baskı, (Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, 2011),1149.

⁴ Ali b. Muhammed el-Amidi, *el-İhkam fi usuli'l-Ahkâm*, 1. Baskı (Riyad: Daru's-Sumeyi', 1423/2003), 4:197.

⁵ Hayreddin Karaman, *İslam Hukukunda İctihat*, 5. Baskı (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2015), 14.

⁶ Yunus Apaydın, “İctihat” Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (Ankara: TDV Yayınları, 2000), 21:432.

içtihat, nassların lafız, mana ve bilinçli boşluklarında gizlenmiş olan şer’i ameli hükümleri ortaya çıkarmaya yönelik olan beşeri çabayı ifade etmektedir. Bu çabayı gösteren kişiye müçtehit, hakkında içtihat edilen konuya da müçtehedün fih denilmektedir.⁷

II. KOLEKTİF İÇTİHAT

Bu konuda yapılan çalışmalarda "الاجتهاد الجماعي" şeklinde tanımlanan ve bizim de kolektif içtihat şeklinde ifade ettiğimiz bu kavramın farklı şekillerde tanımlandığı görülmektedir. Kolektif içtihadı Şaban İsmail, “ *bir grup müçtehidin şer’i zanni bir hükmü elde etmek için birlikte gayret sarf etmeleridir* ”⁸ şeklinde tanımlamıştır. Abdülmecid eş-Şerefi ise, “ *fukahanın çoğunluğunun istinbat yoluyla şer’i zanni bir hükmü elde etmek için çaba göstermeleri ve hepsinin ya da çoğunluğunun da istişareden sonra bu hüküm üzerinde ittifak belirtmeleri* ”⁹ olarak tanımlamaktadır. Kolektif içtihadı farklı şekillerde tanımlayanlar bulunmaktadır.¹⁰ Bu tanımlara makalesinde yer veren Abdullah b. Humeyd, çeşitli yönlerden eleştirilerini sıralayarak kendi tanımını ortaya koymaktadır.¹¹ Abdullah b. Humeyd’in tanımına göre ise kolektif içtihat, “ *fukahadan bir topluluğun şer’i bir hükmü elde etmek için var güçleriyle çaba sarf etmeleridir.* ”¹²

Kolektif içtihatla ilgili mezkûr tanımlar dikkate alınırca bu tanımlamaların dikkat çekilecek yönleri bulunmaktadır. Kolektif içtihat tanımlarında dikkat edilmesi gereken hususlardan biri, ulaşılmak istenen şer’i hükmün zanniliğine vurgu yapılmasıdır. Kolektif içtihatla ilgili tanımları eleştiren Abdullah b. Humeyd, tanımında “*şer’i bir hükmü elde etmek için*” ibaresini kullanarak ulaşılan sonucun zanniliğini bilerek zikretmediğini, çünkü Allah katında hangi hükmün zanni hangi hükmün kat’i olacağına bilinmeyeceğini belirtmektedir.¹³ Kolektif içtihatla fukahanın tamamının ittifak üzere olmaları kolektif içtihadın gerçekleşmesi için şart değildir. Fakat fukahanın tamamının ittifakı da söz konusu olabilir. Bir konu üzerinde görüş bildiren fukahanın salt çoğunluğunun oluru ve bu olur üzerine ittifak, tanımlarda vurgulanması gereken bir diğer noktadır.

⁷ Apaydın, “İçtihat”, 21:432.

⁸ Şaban Muhammed İsmail, *el-İctihadu’l-cemai ve devrü’l-mecamii’l-fikhiyye fi tatbikihi*, (Beyrut: Daru’l-beşari’l-İslamiyye, 1418/1998), 21.

⁹ Abdülmecid eş-Şerefi, *el-İctihadü’l-cemai fi’l-tteşrii’l-İslami*, (Doha: Daru’l-kutubi’l-Katariyye, 1416/1996), 43.

¹⁰ Şaban Muhammed İsmail, *el-İctihadu’l-cemai ve devrü’l-mecamii’l-fikhiyye fi tatbikihi*, 21.

¹¹ Salih b. Abdullah b. Humeyd, “*el-İctihadu’l-cemai ve ehemmiyetuhu fi ne vazili’l-asri*, Mecelletu’l-Fikhi’l-İslami”, 25 (2010), 14-16.

¹² Humeyd, “*el-İctihadu’l-cemai ve ehemmiyetuhu fi ne vazili’l-asri*”, 16.

¹³ Humeyd, “*el-İctihadu’l-cemai ve ehemmiyetuhu fi ne vazili’l-asri*”, 15.

Bu değerlendirmeler ışığında kolektif içtihadı, Müslümanların karşılaştıkları bir problemin, müçtehit vasfına sahip uzman kişiler tarafından istişare mekanizması işletilip ortak akıl yürütülerek çözüme ulaştırılması ve hükme bağlanması eylemi olarak tanımlayabiliriz.

Kolektif içtihat eylemini gerçekleştirecek olan müçtehitlerin içtihadta olduğu gibi bir müçtehitte bulunması gereken şartları¹⁴ taşıması gerekir. Kolektif içtihat heyetinde yer alacak olan müçtehitlerin tartışılan konuya vakıf olmaları, varılacak sonucun sıhhatini etkileyecek unsurlardan birisidir. Bir diğer önemli nokta ise, karşılaşılan problemlerin çeşitliliğine bağlı olarak farklı ilmi disiplinlerden yararlanmaya duyulan ihtiyaçtır. Tıbbi bir meselenin çözümü ve hükme bağlanması hususunda yeteri kadar tıp bilgisine sahip olmayan müçtehitler ne yapmalıdır? Karşılaşılan ekonomik bir problemi iktisat ilmine sahip olmayan müçtehitler nasıl aşacaktır? Bu ve benzeri soruları çoğaltmak mümkündür. Kanaatimize göre karşılaşılan tıbbi, iktisadi vb. problemlerin çözümünde ilgili alanın dini hassasiyeti olan uzmanlarından görüş alınarak bu bağlamda bir sonuca varılabilir. Esasen uzmanından görüş alarak fetva verme yöntemi, İslam âlimlerinin önceden beri uyguladığı bir gelenektir. Bu konuyla ilgili olarak Kasani, Nahl Suresi 43. ve Enbiya Suresi 7. ayetlerden hareketle işin ehline sorulması ilkesini çıkarır ve kusurlu bir malın ayıbının ancak uzmanlar tarafınca anlaşılacağını örnek vererek fetvada işin uzmanına danışılması gerektiğine işaret eder.¹⁵ Burada dikkat edilmesi gereken önemli noktalardan biri ise, kolektif içtihat faaliyetinin yalnızca müçtehitlerden oluşan bir heyet tarafından yürütülmesi gerektiğidir.

II. 1. Kolektif İçtihadın Tarihi

Bugünkü kurumsal yapıda ve anlamda olmasa bile kolektif içtihadın tarihinin sahabe döneminden başladığı belirtilmekle¹⁶ birlikte bize göre kolektif içtihadın başlangıcı Hz. Peygamber zamanına kadar uzanmaktadır. Kolektif içtihadın temel prensibi olan kolektif bilinç, ortak akıl ve şura, ayetlerde açıkça emredilerek Hz. Peygamber' in ve Müslümanların bir problem karşısında istişare mekanizmasını işletmesi istenmektedir.¹⁷ Bu ayetlerden anlaşılacağı üzere Hz. Peygamber döneminde günümüzdeki kurumsal yapıda olmamasına rağmen bir kolektif akıldan söz etmek mümkün gibi görünmektedir.

Sahabe döneminde kolektif içtihadı örnek olarak; Hz. Ebubekir' in bazı meselelerde sahabeden müçtehit olanları toplayıp onlardan görüş aldığı ve arz edilen konu hakkında

¹⁴ Ebu Bekir Ahmed b. Ali er-Razi el-Cessas, *el-Fusul fi'l-Usul*, nşr.Uceyl Casim en-Neşemi, (Kuveyt: Vizaretü'l-evkaf ve's-şuuni'l-İslami, 1414/1994), 4:273.

¹⁵ Alauddin Ebu Bekr Mesud el-Kasani, *Beda'i's-sanai' fi tertibi's-şerai'*, thk. Muhammed Adnan Derviş, (Beyrut: Müessesetü't-tarihi'l-Arabi, 1420/2000), 5:278.

¹⁶ Dadaş, "Bir Fetva Yöntemi Olarak Heyet İçtihadı", 317.

¹⁷ Nisa 4/59; Al-i İmran3/ 104, 159; Şura 42/38.

sahabe müçtehitlerinin sünnette vaki olmuş bir uygulamasının olup olmadığı bilgisine başvurduğu sonuçta da bu değerlendirmeler sonucunda bir hüküm verdiği nakledilmektedir. Hz. Ebubekir zamanında şura yoluyla görüşülerek bir hükme bağlanan meseleler, zekâtı vermekten kaçınanlara ne yapılacağı, Kur'an ayetlerinin iki kapak arasında toplanması, ninenin mirası meselesi gibi önemli konulardan oluşmaktadır.¹⁸ Aynı şekilde Hz. Ömer döneminde, fethedilen Irak arazilerinin paylaşımı, içki içmenin cezası, cenaze namazındaki tekbir sayısı, kıtlık döneminde had cezalarının uygulanması gibi önemli konular sahabeye arz edilerek tartışılmış ve ona göre bir hükme bağlanmıştır.¹⁹ Hz. Ömer ve müçtehit sahabeler, münferit olarak içtihadta bulunmak yerine çoğu zaman diğer sahabilerin de görüş ve bilgisine başvurarak bir hükme varmayı deyim yerindeyse prensip haline getirmişlerdi.²⁰ Hz. Peygamber ve müçtehit ahabın uygulamalarından da anlaşılacağı üzere, içtihadta kolektif aklın işletilmesi çağımızda meydana gelen bir yöntem olmayıp içtihadla aynı döneme kadar uzanmaktadır.

II. 2. Kolektif İctihadın Önemi

Şüphesiz Müslümanlar çağın getirdiği ve daha önce meydana gelmemiş bir problemi aşmada bir müçtehidin ya da içtihat konusunda yetkin kişilerden oluşan heyetlerin kararları doğrultusunda bir seçim yapmaktadırlar. Bu bağlamda kolektif içtihadın önemi ortaya çıkmaktadır. Karmaşık problemlerin çözüme kavuşturulmasında tek bir müçtehidin çabası yetersiz kalabilmekte, probleme farklı bir açıdan bakmak ve değerlendirmek ihtiyacı doğmaktadır. Aynı konuya farklı birkaç zihin tarafından değerlendirme yapılması elbette bir kişinin görmekten aciz kalacağı yönleri ve durumları ortaya çıkaracaktır. Yapılan değerlendirmeler sonucunda ortaya çıkabilecek birden fazla sonucun bir hüküm mesabesinde karara bağlanma aşamasında ise salt çoğunluğun yanılmayacağı prensibinden hareketle çoğunluğun ittifakı hüküm olarak arz edilmektedir. Bu prensip, ümmetin ortak aklının yanılma riskinin münferit görüşlere göre daha az olduğunu vurgulaması, kolektif aklın ve kolektif içtihadın önemini ortaya koymasından bakımından oldukça önemlidir. Belirtmeliyiz ki bu görüş, tek başına ulaşılan sonuçların yanlış olduğu anlamını da taşımamaktadır. Bu bağlamda gerek ulusal gerekse uluslararası fıkıh meclislerinin daha da geliştirilip çağdaş müçtehitlerin etkin bir katılımının sağlanmasının önemsenmesi gereken bir konu olduğunu düşünmekteyiz.

¹⁸ eş-Şerefi, *el-İctihadü'l-cemai fi'tteşrii'l-İslami*, 48-51.

¹⁹ Muhammed Taki Osmani, "el-İctihadü'l-cemai (Mü'temeru'l-fetva ve Davabituha)" erişim:14 Nisan 2019, <http://www.world-dialogue.org/MWL/fatwa/FCS1R2>.

²⁰ Şemsüddin Muhammed b. Ebi Bekr İbn Kayyim el-Cevziyye, *İ'lamu'l-muvakki' in an Rabbi'l-âlemin*, thk. Muhammed Mu' tasım el-Bağdadi, (Beyrut: Daru'l-kitabi'l-Arabi, 1416/1996), 1:90-91.

II. 3. Kolektif İctihat ve İcma

İcma ve kolektif icthad arasındaki farkların bilinmesi açısından bu başlık altında icma ve kolektif icthadın kendilerine has olan bazı özelliklerine değinmek istiyoruz. Çalışmamızın başında değindiğimiz gibi tek bir müçtehidin ulaştığı sonuçla birden fazla müçtehidin farklı açılardan değerlendirilerek ulaştığı sonuç halk tarafından kabul görme bakımından farklı olabilmektedir. Birden fazla müçtehidin üzerinde ittifak ettiği şer'i bir hükmün güvenilirliği ve doğruya yakınlığı elbette daha kuvvetlidir.

Bu bağlamda fıkıh meclislerinde bir araya gelerek şer'i bir hükme ulaşmak için çaba sarf eden müçtehitlerin yaptıkları bu faaliyetin İslam Hukuk Usulü açısından değerlendirildiğinde tam olarak bir icma' faaliyeti olmadığı anlaşılmaktadır. İslam Hukuk Usulü'nde icma' ın gerçekleşebilmesi için tüm müçtehitlerin ittifakı şart görülmüş ve tek bir müçtehidin itirazı icma' ın gerçekleşmesinin önünde bir engel sayılmıştır.²¹ Kolektif icthatta ise, bir mesele üzerinde görüş bildiren birden fazla müçtehidin, bu görüşün hüküm olarak belirlenip belirlenmeyeceği konusunda tek bir görüş üzerine ittifakı şart olmayıp, belirlenen görüşe muhalefet de söz konusudur. Anlaşılacağı üzere kolektif icthadı icma' dan ayıran en önemli fark icma' da muhalefete rağmen icma' dan bahsetmek söz konusu değilken, kolektif icthatta muhalefet bu tür icthadın tabiatından kaynaklanan bir durumdur.

III. KOLEKTİF İCTİHAT FAALİYETLERİNİN YÜRÜTÜLDÜĞÜ ULUSLARARASI FIKIH MECLİSLERİ

Kolektif icthad, işleyiş yapısı gereği müçtehitlerin bir araya gelmesine imkân sağlayan kurumsal yapılara ihtiyaç duymaktadır. Bu kurumsal yapılar müçtehitlerin belirli dönemlerde bir araya gelerek gündeme aldıkları fiki bir problem hakkında görüş beyan ederek yapılan istişareler sonucunda ortak kararı yayımlarlar. Bu başlık altında söz konusu fıkıh meclislerini kısaca aktarmaya çalışacağız.

1. Mecmau'l-Buhusi'l-İslamiyye

1962 yılında Ezher bünyesinde kurulan Mecmau'l-Buhusi'l-İslamiyye, 50 kişinin üyeliğini yaptığı bir meclisten oluşmaktadır. Altı komisyondan meydana gelen meclisin fıkıh komisyonu, Hanefi, Şafiî, Maliki ve Hanbeli alt komisyonları halinde çalışmaktadır.

²¹ Muhammed b. Muhammed el- Gazzali, *el-Mustasfa min ilmi'l-usul*, thk. Muhammed Süleyman Eşkar, (Beyrut: Müessesetü'r-risale, 1417/1997), 1:340. ; Abdulaziz b. Muhammed el-Buhari, *Keşfu'l-esrar an usuli Fahri'l-İslam el-Pezdevi*, thk. Muhammed Mu'tasim el-Bağdadi, (Beyrut: Daru'l-kitabi'l-Arabi, 1417/1997), 3:424.

Üyelerinin yaklaşık yirmisi Mısır dışındadır.²² Bu anlamda meclis uluslararası bir rol oynamaktadır. Riyasetini Ezher şeyhinin yaptığı meclis, ilmüne itibar edilen kıymetli âlimlerden meydana gelmektedir. Meclis, ilk başlarda Mecelle-i Ahkâm-i Adliyye’de olduğu gibi muamelat ile ilgili konularda kanunlaştırma yapabilmek için komisyonlar kurmuştur. Bu komisyonlar yoluyla ilk aşamada dört mezhepten her birinde kanunlaştırma yapmayı, ikinci aşamada ise yapılan kanunlardan çağın ihtiyaçlarına uygun ortak bir kanun yapmayı planlamış ve bu konudaki çalışmalara başlamıştır. Karadavi’nin aktardığına göre bu çalışmada gösterilen acelecilik ve mezhep taassubu, istenilen başarıya ulaşmaya mani olmuştur.²³

2. El-Mecmau’l-Fıkhiyyü’l-İslami

Merkezi Mekke’de bulunan Dünya İslam Birliği bünyesinde 1966 yılında kurulan Meclis, ilk olarak, İslam âleminin kıymetli âlimlerinden, Mevdudi (ö. 1979), Ebu’l-Hasen en-Nedevi (ö. 1999) ve bin Baz (ö. 1999) gibi âlimlerin yer aldığı yedi kişilik bir heyetle işe başlamış ve 1979 yılında ilk toplantısını gerçekleştirmiştir.

Meclis şu ana kadar 20 den fazla toplantı düzenleyerek günümüz fıkhi problemlere çözüm olacak kararlar almaya çalışmış ve bu bağlamda çalışmalarını halen sürdürmektedir.²⁴

3. Mecmau’l-fıkhi’l-İslâmi ed-Düveli

1981 yılında kurulan meclisinin Merkezi Cidde’de bulunmakta ve İslam İşbirliği Teşkilatı’na bağlı olarak çalışmaktadır. Meclis kuruluş amacı olarak, fıkıh, iktisat, tıp ve diğer alanlarda sahasında uzman ilim adamlarını toplayıp, İslam âleminin karşılaştığı problemleri çözmeyi hedeflemiştir. Mecliste üye bulduran devletlerin sayısı kırk üçe ulaşmıştır ve meclis İslam İşbirliği Teşkilatı’na bağlı tüm devletlerden ve yine Müslümanların azınlık olarak yaşadığı devletlerden en az bir üye buldurmaya hedeflemektedir. Meclisin şu ana kadar yaptığı toplantıların sayısı ondan fazladır. 1985-2011 arası yapılan toplantılarda alınan kararlar bir kitap halinde basılmıştır.²⁵

4. Meclisu’l-Avrubbi li’l-İfta ve’l-buhus

²² Şaban Muhammed İsmail, el-İctihadu’l-cemai ve devrü’l-mecamii’l-fıkhiyye fi tatbikihi , 137-142.

²³ Yusuf Karadâvi, *el-Fıkhu’l-İslâmi beyne’l-asaleti ve’l-tecdid*, (Beyrut: Müessesetü’r-risale,1421/2001), 55-57; Yusuf Karadâvi, *el-Medhal li diraseti’ş-şeriati’l-İslamiyye*, (Beyrut: Müessesetü’r-risale, 1417/1997), 264-266.

²⁴ Meclis ve almış olduğu kararlar hakkında detaylı bilgi için bkz. Mecmau’l-Fıkhi’l-İslami, “مجمع الفقهي الاسلامي”, erişim: 10 Ocak 2019, <https://ar.themwl.org/>.

²⁵ Meclis ve almış olduğu örnek kararlar için bkz. Mecmau’l-fıkhi’l-İslâmi’ d-düveli, “مجمع الفقه الاسلامي الدولي”, erişim: 10 Ocak 2011, <http://www.iifa-aifi.org/>.

İslam Örgütü Birliği'nin çağrısıyla 1997 yılında Londra'da kurulan meclisin merkezi İrlanda'dır. Meclis özellikle Batı'da yaşayan Müslümanların sorunlarına çözüm aramaktadır. Hedefleri arasında, Avrupa'da yaşayan İslam âlimlerini birbirlerine yaklaştırmak ve imkân ölçüsünde ortak fihki fetvalar vermek, İslam hakkında araştırmalar yaptırmak ve özellikle Batı'da yaşayan Müslümanlarda İslami bir bilinç oluşturmaktır. Meclis, batıda yaşayan ve oranın problemlerini yakından bilen âlimleri bünyesinde barındırmaktadır.²⁶

5. el-İttihadu'l-Âlemi li Ulemâi'l-Müslimin

2004 yılında Londra'da tesis edilen Dünya İslam Âlimleri Birliği'nin başkanlığını Yusuf el-Karadavi yapmaktadır. Meclis bünyesinde, Ali Karadâği, Abdullah Beye gibi İslam âleminin kıymetli âlimleri çalışmaktadır. Mecliste, dört mezhep dışında İbâdi ve Şia gibi mezhep âlimlerini de bulunmaktadır.²⁷

IV. YEREL FIKIH MECLİSLERİ

Yukarıda bilgilerini kısaca verdiğimiz fıkıh meclisleri uluslararası boyutu olan meclislerdir. Bir de daha dar kapsamlı yerel fıkıh meclisleri mevcuttur. Şimdi yerel fıkıh meclisi diye adlandırabileceğimiz fıkıh meclislerini aktaracağız. Bu konuda yapılan çalışmalarda yer verilmemiş olan ve kanaatimize göre çok önemli çalışmalar yapan Türkiye Cumhuriyeti Din İşleri Yüksek Kurulu'na da bu başlık altında yer vermeye çalışacağız.

1. Türkiye Cumhuriyeti Diyanet İşleri Başkanlığı Din İşleri Yüksek Kurulu²⁸

Diyanet İşleri Başkanlığının dini konulardaki en yüksek karar ve danışma organı olan Din İşleri Yüksek Kurulu, Osmanlı döneminde asırlar boyunca din hizmetlerini yürütmüş Şeyhülislamlık makamına kadar uzanan köklü bir tarihe sahiptir. Cumhuriyetin ilk yıllarında Din İşleri Yüksek Kurulunun günümüzdeki en önemli görevleri arasında sayılan fetva ve din yayın hizmetleri Şer'iyye ve Evkaf Vekaleti'ne bağlı olarak kurulan "Fetvâ Heyeti" ve "Tedkkât ve Te'İlfât-ı İslâmiyye Heyeti" tarafından yürütülmüştür. Şer'iyye ve Evkaf Vekâleti'nin 3 Mart 1924'te kaldırılmasıyla Diyanet İşleri Reisliğine bağlı, başkanlığını Diyanet İşleri Reisinin yaptığı "Heyet-i Müşâvere" kurulmuştur. Heyetin ismi 1950'de çıkarılan yasa ile "Müşâvere ve Dinî Eserleri İnceleme Heyeti" olarak değiştirilmiştir.

²⁶ Meclis hakkında detaylı bilgi için bkz. Avrupa Fetva Araştırmaları Meclisi, "المجلس الأوروبي للافتاء والبحوث", erişim: 12 Ocak 2019, <http://e-cfr.org/ar/index.php>.

²⁷ Detaylı bilgi için bkz. Dünya Âlimler Birliği, "الاتحاد العالمي للعلماء", 13 Ocak 2019, iumsonline.org/ar/.

²⁸ Diyanet İşleri Başkanlığı, "Din İşleri Yüksek Kurulu Başkanlığı", erişim: 12 Ocak 2019, <https://kurul.diyaret.gov.tr/Hakkimizda>.

2 Temmuz 1965 tarihinde yürürlüğe giren 633 sayılı Diyanet İşleri Başkanlığı Kuruluş ve Görevleri Hakkındaki Kanunla “Müşâvere ve Dinî Eserleri İnceleme Heyetinin” yerine, Başkanlığın en yüksek karar ve danışma organı göreviyle “Din İşleri Yüksek Kurulu” kurulmuştur. 2010 yılında kanunda yapılan değişikliklerle Din İşleri Yüksek Kurulu “Başkanlığın dini konularda en yüksek karar ve danışma organı olarak” konumlandırılmıştır.

Kurulun Görevleri

- 1) İslam dininin temel bilgi kaynaklarını ve yöntemlerini, tarihi tecrübesi ile güncel talep ve ihtiyaçları dikkate alarak dini konularda karar vermek, görüş bildirmek ve dini soruları cevaplandırmak.
- 2) Dini konularda telif, tercüme, inceleme ve araştırmalar yapmak, yaptırmak, ihtiyaç duyduğu konularda inceleme ve araştırma grupları oluşturmak, bu hususta yurt içi veya yurt dışındaki uzman kişi ve kuruluşlardan yararlanmak, gerektiğinde bu alanlarda hizmet satın almak ve sonuçlarını Başkanlığa sunmak.
- 3) Yurt içinde ve yurt dışında İslam dinine mensup farklı dinî yorum çevrelerini, dini-sosyal teşekkülleri ve geleneksel dini-kültürel oluşumları incelemek, değerlendirmek, bu konularda ilmi ve istişari toplantılar, konferanslar düzenlemek ve çalışmalar yapmak.
- 4) Yurt içinde ve yurt dışında İslam dini ile ilgili gelişmeleri, dinî, ilmî faaliyetleri, neşriyatı ve dinî propaganda mahiyetindeki çalışmalarını takip etmek, bunları değerlendirmek ve sonucu Başkanlığa sunmak.
- 5) Başkanlıkça incelenmek üzere havale edilen basılı, sesli ve görüntülü eserleri dini bakımdan inceleyerek yayınlanıp yayınlanamayacağına karar vermek.
- 6) Özel kişi veya kuruluşlarca incelenmesi talep edilen dinî yayınları bedeli karşılığında incelemek ve mütalaa vermek.
- 7) Din Şurası düzenlenmesi ile ilgili çalışmalarını yürütmek.
- 8) Diyanet İşleri Başkanı tarafından verilen diğer konularda çalışma yapmak ve görüş bildirmek.

Din İşleri Yüksek Kurulu, en az lisans düzeyinde dini yükseköğrenim görmüş veya dini ilimlerde temayüz etmiş on altı üyeden oluşur. Özel bir mevzuat ile Başkanlık personeli ve ilahiyat fakültelerinin dekanlarından oluşan Aday Tespit Kurulunca üye olma şartını taşıyan adaylar arasından seçimle yirmi dört aday belirlenir. Diyanet İşleri Başkanı bu adaylardan on

iki tanesi ile ilahiyat fakültesi öğretim üyeleri arasından dört kişiyi üye olarak atanmak üzere tespit eder ve bakanlar kurulu tarafından bu üyelerin ataması yapılır.

Kurul üyelerinin görev süresi beş yıldır. Bir kişi en fazla iki kez Din İşleri Yüksek Kurulu Üyesi olarak atanabilir. Yeni üye atanıncaya kadar süresi biten üyenin görevi devam eder. Kurul, üye tam sayısının salt çoğunluğu ile toplanır ve mevcudun salt çoğunluğu ile karar alır.

Din İşleri Yüksek Kurulu kendi üyeleri arasından gizli oyla ve üye tam sayısının salt çoğunluğuyla bir başkan ve bir başkanvekili seçer. Başkan veya başkanvekilinin çeşitli sebeplerle görevinden ayrılması halinde kalan süre için aynı usulle seçim yapılır.

Din İşleri Yüksek Kurulu, kuruluşundan bugüne kadar, ilgili mevzuatlarda kendisine tevdi edilen görevleri, Başkanlığın misyon ve vizyonuna muvafık olarak en iyi şekilde yerine getirme gayreti içinde olmuştur. 6002 sayılı yasa ile 98 uzman ve 52 uzman yardımcısı kadrosu buluna Kurul'da, halen 16 Kurul Üyesi, 46 Kurul Uzmanı ve 3 Kurul Uzman Yardımcısı görev yapmaktadır.

Din İşleri Yüksek Kurulu, Başkanlık Makamı, dört İhtisas Komisyonu ile Kurul Sekreterliğinden oluşmaktadır. Kurulumuz, gündemindeki konuları görüşmek ve karar vermek üzere her hafta bir araya gelmektedir. Kurulun olağan toplantı gündemi, üyelerin teklif ve tavsiyeleri de dikkate alınarak Kurul başkanı tarafından belirlenmektedir. Üye tam sayısının salt çoğunluğu ile toplanıp salt çoğunluğu ile karar alan kurul, Kurul Başkanının gerekli görmesi halinde olağanüstü olarak toplanabilir.

İhtisas Komisyonları

İhtisas komisyonları, bir Kurul üyesinin başkanlığında, üye, uzman ve uzman yardımcılarından oluşur. Komisyonların, çalışma alanlarıyla ilgili dinî sorulara cevap vermek; Başkanlıkça incelenmek üzere havale edilen basılı, sesli ve görüntülü eserleri dini bakımdan incelemek; uzmanlık alanlarıyla ilgili Türkiye'de ve dünyadaki yayın ve faaliyetleri takip etmek; telif, tercüme, rapor vb. yayın faaliyetlerinde bulunmak; kongre, konferans, sempozyum ve çalıştay gibi ilmi etkinlikler düzenlemek; ihtiyaç duyulan konularda karar, mütalaa ve fetva metinleri hazırlamak gibi görevleri bulunmaktadır.

Kurulda 4 ihtisas komisyonu yer almaktadır:

1. İnançlar ve Dini Oluşumlar Komisyonu
2. İbadetler Komisyonu
3. Sosyal Hayat Komisyonu

4. İktisadi Hayat ve Sağlık Komisyonu

Din İşleri Yüksek Kurulunun Faaliyetleri

Din İşleri Yüksek Kurulu, görevlerini en iyi şekilde yerine getirme gayreti içinde Din Şuraları, İstişare Toplantıları, Çalıştaylar, Kongreler düzenlemekte ve pek çok yayın projesine imza atmaktadır.

Din Şuraları

Din İşleri Yüksek Kurulu, bilimsel yeterlikleri ve dini hizmetleriyle tanınmış olan bilim ve din adamlarının katılımıyla Diyanet İşleri Başkanlığınca yürütülen hizmetlerin geliştirilmesi konusunda görüş oluşturmak amacıyla 5 yılda bir Din Şurası düzenlemektedir. Din Şurası gerekli hallerde olağanüstü olarak da toplanabilmektedir.

İlk olarak 1993 yılında düzenlenmeye başlayan Din Şûralarında “Dini Yayınlar”, “Din ve Toplum”, “Günümüzde Yeni Dinî Anlayışlar: Dinî Bilgi, Eğitim ve Din Hizmetleri” gibi önemli konular ele alınmıştır. Son olarak yapılan Olağanüstü Din Şûrasında ise “15 Temmuz Darbe Girişimi ve Din İstismarına Karşı Birlik, Dayanışma ve Gelecek Perspektifi” konusu ele alınmıştır.

Uluslararası Kongre

Din İşleri Yüksek Kurulu küresel boyutta yaşanan bazı problemlerin çözümü için uluslararası kuruluşlarla karşılıklı diyalog ve işbirliği içerisinde geniş katılımlı kongreler düzenlemektedir. Bu bağlamda, dünya Müslümanlarının İslam’da sembol sayılan günlerde birlikte hareket etmelerini sağlamak ve yaşanan ayrılıkları ortadan kaldırmak amacıyla 28-30 Mayıs 2016 tarihinde “İstanbul’da Uluslararası Hicri Takvim Birliği” kongresi düzenlemiştir. Kongreye İslam ülkelerinin ilgili bakanlıklarından, çeşitli fıkıh ve fetva kurullarından yetkililer, çok sayıda âlim, fakih ve astronom ile dünyadaki birçok fıkıh meclis ve akademisinden temsilciler katılmıştır.

İstişare Toplantıları

Din İşleri Yüksek Kurulu ihtiyaç duyduğu konularda alanlarında uzman ilim adamlarını davet ederek istişare ve ihtisas toplantıları düzenlemektedir. Bu toplantılarda sunulan tebliğ ve müzakereleri de kitaplaştırarak ilim hayatına katkı sağlamaktadır. Kurul tarafından düzenlenen bazı istişare toplantıları ile konuları şunlardır:

1. Güncel Dinî Meseleler İstişare Toplantısı – I - Dini Metinlerin Yorumlanmasında Gelenekçi ve Modernist Yaklaşımlar, Çağdaş Dünyada Kadın Problemleri ile İlgili Dini Tartışmalar, İbadetlerle İlgili Güncel Tartışmalar.
2. Güncel Dinî Meseleler İstişare Toplantısı – II - Sosyal Hayatla İlgili Problemler, Dini Açıdan Problem Oluşturan Tıbbi gelişmeler, Ticari ve İktisadi Hayat Kaynaklı Dini Problemler
3. Güncel Dini Meseleler İstişare Toplantısı – III - Banka İşlemleri, Faiz ve Faiz-Enflasyon İlişkisi, Katılım Bankası İşlemleri, Altın İşlemleri İle İlgili Dini Sorunlar.
4. Güncel Dini Meseleler İstişare Toplantısı – IV - Günümüzde Helal Gıda
5. Güncel Dini Meseleler İstişare Toplantısı – V - İbadetler ve Aile Hayatı ile ilgili Bazı Meseleler
6. Güncel Dini Meseleler İstişare Toplantısı – VI - Zekât, Evlilik, Kadınların İbadet ve Sosyal Hayatı ile İlgili Farklı Görüşlerin Yeniden Değerlendirilmesi

Çalıştaylar

Din İşleri Yüksek Kurulu ihtiyaç duyduğu konularla ilgili olarak alanında uzman kişilerin de katılımıyla çalıştaylar düzenlemektedir. Kurulun, son dönemde düzenlediği çalıştaylardan bazıları şunlardır:

1. Çağdaş İnanç Problemleri Çalıştayı (2011- Ankara)
2. Fetva, Tarihçesi, Üslubu ve Dili Çalıştayı (2011)
3. Mehdilik Çalıştayı (2012)
4. Dinde Bâtını Yorumların Yeri Çalıştayı (2013)
5. İslam'ın Etnisite Konusuna Yaklaşımı Çalıştayı (2013)
6. Katılım Bankaları ile İlgili Bazı Problemler Çalıştayı (2014)
7. Dünyevileşme Olgusu Karşısında Din Hizmetleri Çalıştayı (2014)
8. Kur'ân Meallerinde Metod Çalıştayı (2014)
9. Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerindeki Güncel Dinî Problemler, Zihniyet Değişimi ve İstismar Edilen Dinî Konular Çalıştayı (2016)
10. Dini Referans Alan Şiddet Yanlısı Hareketler Çalıştayı (2016)

Yayın Faaliyetleri

Diyanet İşleri Başkanlığının dini konularda en yüksek karar ve danışma organı olarak Din İşleri Yüksek Kurulu, Başkanlığın yayın politikalarının oluşturulmasına katkı sağlamakta, yayınlacağı görsel, sesli ve yazılı eserleri dinî ve ilmi açıdan inceleyerek yayınlanıp yayınlanmamasına karar vermekte, dini konularda muhtelif yayın projeleri hazırlayarak Dini Yayınlar Genel Müdürlüğü tarafından bu projelerin gerçekleştirilmesine ilmi destek vermektedir. Bu anlamda Din İşleri Yüksek Kurulu, Diyanet İşleri Başkanlığının yayın faaliyetlerinde çok önemli bir rol ifa etmektedir. Bunun yanı sıra başta düzenlemiş olduğu Din Şuraları ve İstişare Toplantıları gibi ilmî faaliyetlerinin kitaplaştırılması olmak üzere yayın faaliyetlerinde de bulunmaktadır.

Kurulun hazırlamış olduğu yayınlardan bazıları şunlardır:

1. Din Şûrası Tebliğ ve Müzakereler (I, II, III, IV, V)
2. Güncel Dini Meseleler İstişare Toplantıları (I, II, III, IV, V)
3. Çağdaş İnanç Problemleri Serisi (9 Kitap)
4. Fetvalar
5. Şiddet Karşısında İslam
6. İslam Ahlakı, Temel Konular, Güncel Yorumlar
7. Sıkça Sorulan Sorular (Oruç, Kurban, Hac, Zekat, Stomalı Hastalar)

2. Hey'etu Kibâri'l-Ulemâ

Suudi Arabistan'da hicri 1971 yılında kurulan meclisin başkanlığını Suudi Arabistan baş müftüsü yapmaktadır. Ülkenin en âlim insanlarını çatısı altında tutan heyetin asıl vazifesi devlet idarecileri tarafından kendisine havale edilen meseleler hakkında şer'i şerifin hükmünü açıklamaktır. Fetva meclisi ülkedeki en büyük dini otoritedir. Bu meclise bağlı olarak İlmi Araştırmalar ve Fetva Daimi Komisyonu adı altında başka bir meclis çalışmaktadır. Bu komisyonun vazifesi üst heyet tarafından kendisine havale edilen konularda araştırma yapmak, herhangi bir mezhebe bağlı kalmadan fetva soranların sorularına cevap üretmektir. Meclisin verdiği fetvalar 22 cilt halinde basılıdır.²⁹

3. Dairetu'l-İftai'l-Âmm el-Ürdüni

²⁹ Humeyd, "el-İctihadu'l-cemai ve ehemmiyetuhu fi nevazili'l-asri ", 67.

Orijinal adıyla Umumi Fetva Dairesi 1921 yılında kurulmuş, kuruluşunun başında fetva verirken, Mısır gibi diğer İslam devletlerinde olduğu gibi Osmanlı Devleti'nde fetvada esas alınan Hanefi Mezhebini esas almıştır. Daire müftüsü, ibadet, muamelat ve ahvali şahsiye konularında insanlardan gelen sorulara cevap vermiştir. Meclisin kararlarında fıkhi konular ağırlıkta olsa da, itikadi ve siyasi konuların da tartışılıp karara bağlanmaktadır.³⁰

4. Mecmeu'l- Fıkhi'l- İslâmî el-Hindi³¹

1988 yılında Hindistan'da tesis edilen meclis bünyesinde, İslâmi ve diğer ilimlerde uzman olan yaklaşık 220 âlim bulundurmaktadır. Kurul ilk toplantısını Hindistan'ın meşhur âlimlerinden Ebu'l-Hasen en-Nedevi'nin (ö. 1999) başkanlığında düzenlemiş ve hava parası, organ nakli ve hamileliği önleme gibi her biri gayet önemli üç konuyu ele almıştır. 2010 yılında, şu ana kadar yaptığı son oturumda ise, Gayri Müslim ülkelerde mahkemeler tarafından verilen boşama kararlarının hükmü, altın ve zekâtın nisabı, günümüzde yürürlükte olan banknotların fıkhi olarak nasıl değerlendirileceği gibi konuları ele almıştır.

Sonuç

Kolektif içtihat yönteminin karşılaşılan herhangi fıkhi bir problemi aşmada -çok yönlü tartışılarak hükme bağlandığı için- tek başına yapılan içtihattan daha güvenilir olduğu ortaya çıkmıştır. Bir olaya birden fazla müçtehidin kafa yorarak derinlemesine araştırma yapması ve ulaşılan sonuçların tartışılarak şer'i hüküm olma vasfına en yakın olanının karara bağlanması şüphesiz tek taraflı yapılan içtihattan daha kapsamlı ve tatmin edicidir. Kolektif içtihat, yapısı gereği birden fazla müçtehide tartışma ve fikir beyan etme ortamı sağlayarak İslam Fıkıh geleneğini de devam ettirme anlamında önemli bir role sahiptir. Bu geleneğin genişletilerek devam etmesi, farklı görüşlerin rahatça beyan edilip tartışılması İslam'ın fıkhi birikimine katkı sunacaktır. Yine çağımızın bizleri karşı karşıya bıraktığı güncel problemleri aşmada kolektif içtihat yöntemi işletilerek alanında uzman kişilerden de görüş alınarak geniş bir bakış açısıyla çözüm üretmek şüphesiz hayatı daha da kolaylaştıracak, içinden çıkılmaz görünen sorunları çözme yolunda önemli ilerlemeler kaydedecektir.

Kolektif içtihadın mahiyeti ve kolektif içtihat faaliyetinin yürütüldüğü fıkıh meclislerini kısaca aktarmaya çalıştığımız bu çalışmamızda, fıkıh meclislerinin azlığı dikkat çekmektedir. Çağımızın getirdiği çeşitli ve bir o kadar da karmaşık problemleri çözmeye çok önemli bir rol

³⁰ Dadaş, "Bir Fetva Yöntemi Olarak Heyet İctihadi ve İslam Dünyasında Bu Amaçla Kurulan Fıkıh Meclisleri", 336.

³¹ Detaylı bilgi için bkz. Hindistan İslami Fıkıh Meclisi " مجمع الفقه الاسلامي الهند " erişim: 18 Ocak 2019 <http://ifa-india.org/>

oynayan fıkıh meclislerinin çoğaltılarak daha fazla İslam âliminin etkin katılımı sağlanmalıdır.

Fıkıh meclisleri ve bu meclislerde etkin olan İslam âlimlerinin en önemli sorumluluklarından biri de herhangi bir mezhep taassubu gözetmeksizin mezhepler üstü ve problemi çözmeye odaklı kamu vicdanını rahatlatacak kararlar almalarıdır. Fıkıh meclislerinin veya etkin bir İslam âliminin beyan ettiği görüşler, kitleleri olumlu ya da olumsuz yönde etkileyebilir. Bu bağlamda fıkıh meclisleri ve bu meclislerde yer alan İslam âlimleri herhangi bir siyasi baskı veya yönlendirme etkisine girmemeli, buna azami derecede dikkat etmelidir. Çünkü bir bölgede etkin olan İslam âlimi, herhangi bir yöntem kullanılarak elde edilirse o âlimin görüşüne itibar eden kitleler dini meşrulaştırma yöntemiyle yönlendirilebilmektedir. Dünyada bununla ilgili birçok örneğe rastlamak mümkündür.

KAYNAKÇA

Akalın, Şükrü Haluk. “İçtihat”. Türkçe Sözlük. Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, 2011.

Amidi, Ali b. Muhammed, *el-İhkam fi usuli'l-Ahkâm*,1. Baskı, 4 Cilt. Riyad: Daru's-sumeiy', 1423/2003.

Apaydın, Yunus. “İçtihat”. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi. 21:432-445. Ankara: TDV Yayınları, 2000.

Buhari, Abdulaziz b. Muhammed. *Keşfu'l-esrar an usuli Fahri'l-İslam el-Pezdevi*. thk. Muhammed Mu'tasım el-Bağdadi. Beyrut: Daru'l-kitabi'l-Arabi, 1417/1997.

Cessas, Ebu Bekir Ahmed b. Ali er-Razi. *el-Fusul fi'l-Usul*. nşr. Uceyl Casim en-Neşemi, Kuveyt: Vizaretü'l-evkaf ve's-şuuni'l-İslami, 1414/1994.

Dadaş, Mustafa Bülent. “Bir Fetva Yöntemi Olarak Heyet İçtihadı ve İslam Dünyasında Bu Amaçla Kurulan Fıkıh Meclisleri”. *Bilimname XXVIII / 1* (2015):311-342.

Gazzali, Muhammed b. Muhammed. *el-Mustasfa min ilmi'l-usul*. thk. Muhammed Süleyman Eşkar. Beyrut: Müessesetü'r-risale, 1417/1997.

Humeyd, Salih b. Abdullah. “el-İctihadu'l-cemai ve ehemmiyetuhu fi ne vazili'l-asri”. *Mecelletu'l-Fikhi'l-İslami*”, 25 (2010):1-20.

İbn Kayyim el-Cevziyye, Şemsüddin Muhammed b. Ebi Bekr. *İ'lamu'l-muvakki' in an Rabbi'l-âlemin*. thk. Muhammed Mu' tasim el-Bağdadi. Beyrut: Daru'l-kitabi'l-Arabi, 1416/1996.

Karadâvi, Yusuf. *el-Fıkhu'l-İslâmi beyne'l-asaleti ve't-tecdid*. Beyrut: Müessesetü'r-risale, 1421/2001.

Karadâvi, Yusuf. *el-Medhal li diraseti's-şeriatil-İslamiyye*. Beyrut: Müessesetü'r-risale, 1417/1997.

Karaman, Hayreddin. *İslam Hukukunda İctihat*, 5. Baskı. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2015.

Kasani, Alauddin Ebu Bekr Mesud. *Beda'i's-sanai' fi tertibi's-şerai'*. thk. Muhammed Adnan Derviş. Beyrut: Müessesetü't-tarihi'l-Arabi, 1420/2000.

Muhammed İsmail, Şaban. *el-İctihadü'l-cemai ve devrü'l-mecamii'l-fıkhiyye fi tatbikihi*, Beyrut: Daru'l-beşari'l-İslamiyye, 1418/1998.

Şerefi, Abdulmecid. *el-İctihadü'l-cemai fi'tteşrii'l-İslami*. Doha: Daru'l-kutubi'l-Katariyye, 1416/1996.

İnternet Kaynakları

Ahmed Raysuni. “el-İctihadü'l-cemai (Mü'temeru'l-fetva ve Davabituha)”. Erişim: 10 Ocak 2019. <http://www.world-dialogue.org/MWL/fatwa/FCS1R5>.

Avrupa Fetva Araştırmaları Meclisi. “المجلس الاوروبي للافتاء والبحوثي”. Erişim: 12 Ocak 2019. <http://e-cfr.org/ar/index.php>.

Diyanet İşleri Başkanlığı. “Din İşleri Yüksek Kurulu Başkanlığı”. Erişim: 12 Ocak 2019. <https://kurul.diyanet.gov.tr/Hakkimizda>.

Dünya Âlimler Birliği. "الاتحاد العالمي للعلماء". 13Ocak 2019. iumsonline.org/ar/.

Hindistan İslami Fıkıh Meclisi. “مجمع الفقه الاسلامي الهند”. Erişim: 18 Ocak 2019. <http://ifa-india.org/>.

İctihadü'l-cemai Mü'temeru'l-fetva ve Davabituha. “el-İctihadü'l-cemai” Mü'temeru'l-fetva ve Davabituha. Erişim: 14 Nisan 2019. <http://www.world-dialogue.org/MWL/fatwa/FCS1R2>.

Mecmau'l-Fıkhi'l-İslami. “مجمع الفقهي الاسلامي”. Erişim: 10 Ocak 2019. <https://ar.themwl.org/>.

Mecmau'l-fıkhi'l-İslâmi'd-düveli. “مجمع الفقه الاسلامي الدولي”. Erişim: 10 Ocak 2011. <http://www.iifa-aifi.org/>.

Mecmau'l-fikhiyyi'l-İslâmi. “مجمع الفقهي الاسلامي”. Erişim: 10 Ocak 2019.
<https://ar.themwl.org/>.

Vehbe Zuhayli. “el-İctihadü'l-cemai ve ehemmiyyetühü fi muvaceheti müşkilati'l-asr”. (Mü'temeru'l-fetva ve Davabituha), basılmamış tebliğ. Erişim: 9 Ocak 2019.
<http://www.worlddialogue.org/MWL/fatwa/FCS1R3.pdf>.